



Karin Sandwall
Föreståndare
Nationellt centrum för svenska som andraspråk

Remissvar angående Skolverkets allmänna råd med kommentarer Utbildning för nyanlända elever

Nationellt centrum för svenska som andraspråk (NC) lämnar här synpunkter och kommentarer till Skolverkets föreslagna formulering av allmänna råd med kommentarer gällande utbildning för nyanlända elever, Skolverkets Dnr 6.1.2- 2015:597.

NC värdesätter Skolverkets förhoppning och intentioner med de allmänna råden, det vill säga att erbjuda skolan en god hjälp i arbetet med att stödja nyanlända elevers utveckling mot utbildningsmålen. NC har dock vissa invändningar, påpekanden och frågor till den föreslagna texten, vilka redovisas i detta remissvar.

Synen på nyanlända elever

En övergripande invändning är att den föreslagna texten i vissa delar kan uppfattas som att den ger uttryck för ett exkluderande synsätt på nyanlända elever som grupp och som individer, även om detta inte är textens intention. Utgångspunkten bör vara att nyanlända elever i första hand är elever, och därmed på ett naturligt sätt omfattas av de hänsyn och de rättigheter som gäller alla elever. Den föreslagna texten bär dock en uppfattning att nyanlända elever är en grupp som i första hand skiljer ut sig på från andra elever, och då företrädesvis på ett negativt sätt.

Detta framskyntar på olika sätt i de allmänna råden. Användningen i texten av bestämd form plural ("de nyanlända eleverna") signalerar en syn på nyanlända som tillhörande en avgränsad grupp, där likheterna mellan elever inom denna grupp betonas, däremot inte likheterna med övriga elever. Mycket av det som tas upp i texten om vad som utmärker nyanlända elever är också sådant som i själva verket utgör en likhet med alla elever (till exempel olika bakgrunder), snarare än något särskiljande. På ett ställe i texten uppmärksammas exempelvis behov av kompetensutveckling i frågor som rör traumatiserade barn och hedersrelaterat våld. NC anser bestämt att de många positiva aspekterna av en undervisningsmiljö med flera språk och flera skilda erfarenheter bör skrivas fram tydligare i de allmänna råden.

Synen på undervisning

Sammanhängande med den problembild som, om än inte medvetet, tecknas i de allmänna råden, är den bild av organisation och genomförande av undervisning för nyanlända elever som ges. I råden talas i mycket generella termer om undervisning i förhållande till kartläggning samt vikten av att informera om skolans värdegrund och kunskapsuppdrag för

alla nyanlända elever. Det bör här tydliggöras att organisation, planering och genomförande av undervisning helt och hållet bör utgå från kartläggningen. Även information om hur och vad skolan informerar om gällande värdegrund och kunskapsuppdrag bör anpassas till elev och vårdnadshavare så att de bemöts som individer och inte som tillhörande en grupp med ett i förväg bestämt informationsbehov.

Vidare behöver själva undervisningen lyftas fram tydligare, särskilt i de delar som uttryckligen handlar om organisation och genomförande av undervisning (som avsnitt 3. Undervisning för nyanlända elever). I denna del av texten beskrivs elevhälsans ”avgörande roll” och det lyfts fram som ”viktigt” att involvera studie- och yrkesvägledare, medan lärarens undervisning varken karakteriseras som avgörande eller viktig.

NC anser bestämt att det i de allmänna råden bör tydliggöras att lärare i alla ämnen har en avgörande roll för elevens möjlighet att nå kunskapskraven i skolans ämnen. Texten bör också tydligare lyfta hur ett språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt kan gestaltas, så att det inte stannar vid en vag och negativ definition om att inte ”ensidigt bli inriktad på elevens kunskaper i svenska”. Lärarens och undervisningens roll bör i detta avsnitt även tydliggöras genom att denna beskrivning föregår elevhälsans och studie- och yrkesvägledningens roll.

Det är också önskvärt att studiehandledningens betydelse ytterligare betonas, från att vara något som ”kan vara betydelsefullt” till att beskrivas som betydelsefullt. Formuleringarna om modersmålets betydelse för undervisning är också vaga i råden. I den föreslagna texten ses användning av modersmål som ett sätt att öka elevens studiemotivation och självförtroende samt som ett sätt att möjliggöra för lärare att få ”ökad förståelse för elevens faktiska kunskaper”. Det bör enligt vår mening tydliggöras att användning av modersmål är en resurs som kan användas för fortsatt lärande, utöver att enbart uppvisa vad som tidigare lärts in.

En problematisk aspekt av de allmänna rådets kommenterande text är att undervisning för nyanlända elever ges en passiv framställning, där den överordnade uppgiften för lärare (och övrig skolpersonal) är att ”följa” elevens språk- och kunskapsutveckling i varje ämne och planera och genomföra undervisningen så att elever i förberedelseklass så snart som möjligt på heltid kan delta i sin ordinarie undervisningsgrupp på heltid. Dessa formuleringar bör bytas ut mot en mer aktiv beskrivning, där läraren utöver att följa språk- och kunskapsutvecklingen även bör arrangera och utforma undervisningen så att den ger förutsättningar för att främja och påskynda denna utveckling. Detta förhållningssätt till undervisning bör genomsyra lärares undervisning även efter att eleven lämnat en (eventuell) förberedelseklass och ingår i sin ordinarie undervisningsgrupp.

Sammantaget anser NC, som tidigare nämnts, att de föreslagna formuleringarna i de allmänna råden bör ta sin utgångspunkt i lärares undervisning och undervisningens kvalitet som den avgörande faktorn för nyanlända elevers utbildningsframgång. Även om NC inte vill bortse från vikten av ett medvetet och genomtänkt förhållningssätt till för- och nackdelar med olika

organisationsformer, så visar forskning att val av undervisningsmetoder och förhållningssätt har större positiv påverkan på nyanlända elevers skolframgång än val av organisationsform. Detta bör tydliggöras i de allmänna råden.

Synen på ämnet svenska som andraspråk

NC anser att det är högst anmärkningsvärt, med tanke på Skolverkets intentioner med de allmänna råden, att ämnet svenska som andraspråk inte på något sätt lyfts fram som en pedagogisk resurs i texten annat än i en enstaka formulering i samband med ett resonemang om prioriterad timplan: att ämnet ”kan göra det möjligt” för nyanlända elever att få stöd i sin språkutveckling. NC hävdar med bestämdhet att så är fallet och att ämnet svenska som andraspråk därmed bör lyftas fram tydligare och nyanlända elevers behov av ämnet understrykas.

De undervisande lärarna i ämnet svenska som andraspråk har också en för skolan mycket värdefull kompetens vad gäller andraspråksutveckling och didaktiska konsekvenser av detta för undervisningen i skolans *alla* ämnen. Kunskapen hos lärare i svenska som andraspråk kan med fördel kan lyftas fram i ett organisationsperspektiv, där man exempelvis pekar på hur denna lärarkategori kunskaper om språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt kan spridas även till kollegor, eller tillvaratas i de kartläggningar av nyanlända elevers kunskaper som de allmänna råden också behandlar. De allmänna råden förbigår helt denna i många fall ovärderliga resurs för såväl elevers som kollegors lärande som för kompetensen hos lärare i svenska som andraspråk kan utgöra för skolan. NC anser att detta bör tydliggöras i de allmänna råden, vilket också sammanhänger med ovan anförda synpunkter om vikten av att i den föreslagna texten tydligare lyfta betydelsen av språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt.

Om ansvar, resursfördelning och systematiskt kvalitetsarbete

NC välkomnar att de allmänna råden tydliggör ansvarsområden på olika nivåer i en typ av styrkedja från huvudman till rektor och vidare till lärare och övrig skolpersonal. Det är bra att frågan om lärares kompetens och professionsutveckling synliggörs som ett ansvar för rektor, så att inte denna viktiga fråga lämnas åt enskilda lärares entusiasm eller godtycke.

Däremot vill NC ytterligare betona vikten av tydlighet gällande ansvarsfördelning uppåt i styrkedjan. Våra erfarenheter visar att det inte är självklart att rektor ensam har kompetens att avgöra personalens fortbildningsbehov, eller vilka praktiska möjligheter som finns att genomföra fortbildning. Därför vill NC framhålla vikten av att även huvudmannens ansvar för rektors kompetensutveckling skrivs fram i de allmänna råden, vilket kan göras med stöd i 2 kap 8 § skollagen.

Ett sådant förtydligande bör lyfta fram ansvaret på alla nivåer, samtidigt som det ytterst syftar till att förtydliga vad som nämnts ovan om lärares och undervisningens och svenska som andraspråksämnets avgörande roll för nyanlända elevers skolframgång. Förtydligandet bör

alltså innefatta hur kompetensutveckling på alla nivåer, inklusive rektors (men kanske även huvudmans nivå), kan organiseras och säkerställas som en del av ett systematiskt kvalitetsarbete och göras till en del av huvudmannens långsiktiga och väl förankrade planering av organisation och uppföljning av undervisning. Ytterst bör ett sådant systematiskt kvalitetsarbete syfta till att utveckla, följa upp och utvärdera de undervisningsmodeller, metoder och förhållningssätt som bäst gynnar nyanlända elevers lärande, mot bakgrund av vad som ovan anförts om den avgörande betydelsen av lärares kompetens och undervisningens kvalitet. Viktigt här är att undervisningen bygger på det forskningen idag vet om betydelsen av höga förväntningar, tydligt kommunicerade mål och en explicit undervisning som bygger på stöttning med målet att eleverna utvecklar långsiktigt hållbara lärandestrategier och får använda sin flerspråkighet som resurs för begreppsbyggnad och lärande.

Om förberedelseklass, mottagningsenheter och de första två månaderna

Det är viktigt att allmänna råd som syftar till att vara en god hjälp för skolan är tydliga på avgörande punkter. Även om texten i sin helhet ger överblick och överskådlighet, så bör extra arbete läggas på att tydliggöra ett mycket kritiskt moment i processen för mottagande och utbildning av nyanlända elever, nämligen vad som händer vid och strax efter elevens första kontakt med skolväsendet.

Det är i den föreslagna texten oklara avgränsningar mellan mottagningsenhet och förberedelseklass i kommentarerna till vad som ska hända under tiden den nyanlända elevens kunskaper bedöms. I avsnittet beskrivs inledningsvis att huvudmännen ska skapa förutsättningar för rektor att ge den nyanlända eleven en lämplig placering och lämplig undervisning under den tid kunskaperna bedöms. Bortsett från att innebörden av vad som är lämplig undervisning inte klargörs (se ovan i detta remissvar), så är det också oklart vad placeringen avser.

Det är vidare oklart om perioden av inledande kartläggning är en del av elevens skolgång och om eleven i detta skede tillhör en skolenhet, en oklarhet som uppstår när så kallade mottagningsenheter diskuteras i texten utan att texten går in på hur dessa förhåller sig till förberedelseklasser och ordinarie undervisning. Frågor som inställer sig är exempelvis om mottagningsenheter ska ses som en form av förberedelseklass eller ej, och huruvida eleven i så fall kan anses placerad i en skolenhet redan på mottagningsenheten. Detta reser i sin tur nya frågor, som exempelvis när nyanlända elever får möjlighet att utöva det fria skolvalet, eller i vilken utsträckning bestämmelserna om ”delvis undervisning i förberedelseklass” är tillämpliga under den tid elevens kunskaper bedöms.

På en annan nivå, möjligen utom räckvidd för det allmänna rådet, finns också behov av förtydliganden om rutiner för systematiskt kvalitetsarbete i de fall eleven byter mellan skolenhet och/eller organisationsform (mottagningsenhet, förberedelseklass, ordinarie klass)

samt inte minst vad som händer då eleven byter kommun och den överlämning mellan huvudmän som då blir aktuell.

De allmänna råden bör också beakta det faktum att många kommuner har kvar elever på mottagningsenheter längre än den tid (två månader) inom vilken den inledande kartläggningen ska ske. Det uppstår då oklarheter om vilken typ av undervisningsorganisation som gäller: tillhör eleven ordinarie klass på en skolenhet, en tillfälligt inrättad förberedelseklass på en mottagningsenhet, eller något annat? De allmänna råden bör tydliggöra om det överhuvudtaget är möjligt att en elev kan gå längre tid än två månader i en mottagningsenhet, liksom om det överhuvudtaget är möjligt att påbörja delvis undervisning i ordinarie klass, innan nödvändig kartläggning är gjord.

Otydligheten hänger till stor del samman med att begreppet förberedelseklass är så vagt definierat i de allmänna råden. Textens definition, ”en undervisningsgrupp som syftar till att öka nyanlända elevers möjligheter att nå kunskapskraven” (s. 6), är inte tillräcklig för att skapa den nödvändiga tydligheten. NCs erfarenheter är att oklarheter på skolor i landet uppstår kring organisationsformen förberedelseklass, men också kring övriga delar av organisation och genomförande av utbildning för nyanlända elever, framförallt kring vad som gäller kring möjligheter till studiehandledning på modersmål i form av extra anpassningar eller som en del av ett åtgärdsprogram, samt hur fenomenet prioriterad timplan ska genomföras i praktiken.

En oklarhet av annan typ rör framställningen i texten av förberedelseklassens organisation och uppgift. Texten lyfter fram att förberedelseklassen ger en introduktion till det svenska skolväsendet med en så skyndsam övergång till ordinarie undervisning som möjligt. Därmed skymmer texten dels det faktum att alla nyanlända elever har behov av introduktion till den nya skolan, dels att avgörande för elevernas skolframgång är kvaliteten på undervisningen i förhållande till elevernas behov, inte den hastighet varmed övergången mellan undervisning i förberedelse- respektive ordinarie klass sker.

De olika oklarheter som nu nämnts vållar i dagsläget huvudbry hos berörda parter på skolor och i kommuner som upplever ett stort behov av tydlighet. Anledningen till att NC understryker vikten av förtydliganden är, som påpekats ovan, att alla former av övergång mellan kartläggningstillfälle och placering på skolenhet och i ordinarie klass innebär en mycket skör och kritisk period där behovet av tydliga rutiner, väl kommunicerade och förankrade är extra stort och bör ses som en viktig del av det systematiska kvalitetsarbetet.

Tydliga rutiner vid situationer där oklarheter kan förväntas uppstå, i kombination med kompetens hos personalen och undervisningens kvalitet, är avgörande framgångsfaktorer. De allmänna råden bör därför tydligare än vad som nu är fallet skriva fram hur kvalitet i undervisningen kan säkerställas. Det är då också viktigt att rutiner för kartläggning av

nyanlända elevers kunskaper, som en grund för fortsatt planering av organisation och genomförande av undervisning, ges utrymme i det systematiska kvalitetsarbetet.

Slutligen vill vi påpeka att följande skrivning bör ändras: ”Därefter behöver en auktoriserad tolk eller annan person som ger språkligt stöd, till exempel modersmåls lärare eller studiehandledare på modersmålet, anlitas vid bedömningen av elevens kunskaper.” (s. 16). Skrivningen ”som ger språkligt stöd” är förvirrande och inte användbar som beskrivning av vad modersmåls lärare gör i en bedömningssituation med en helt nyanländ elev. Vårt förslag till ny skrivning är: ”Därefter behöver en tolk (helst en auktoriserad sådan) eller en modersmåls lärare/studiehandledare på modersmålet som har goda kunskaper också i svenska, anlitas vid bedömningen av elevens kunskaper.”

Om gymnasieutbildning för nyanlända elever

Mycket av det som hittills påtalats gäller de allmänna råden i sin helhet oavsett skolform, det vill säga även vid gymnasieutbildning (exempelvis skrivningar om modersmålet betydelse och problematik och vikten av säkerställda rutiner vid övergångar mellan olika former av undervisningsgrupper). Vi vill dock i detta avsnitt samla några påpekanden särskilt kring avsnittet om gymnasieutbildning för nyanlända elever.

Det är här viktigt att tydliggöra att bedömningen av elevers språkkunskaper behöver göras på elevens modersmål, eller på det starkaste språket, och även medge validering av elevens kunskaper. Texten innehåller vidare en del vaga formuleringar, exempelvis om hur eleven ska få möjlighet att läsa kurser på gymnasieprogram under tiden för språkintröduktion, när fjärrundervisning kan arrangeras, eller när engelska kan användas som tolkningspråk. Generellt kan sägas att de formuleringar där uttryck som ”visst handlingsutrymme”, ”så snart som möjligt” eller ”vissa förutsättningar” behöver ses över och konkretiseras.

Vidare behövs i denna del av de allmänna råden tydliga skrivningar om vad gäller för elever som lämnar språkintröduktion. Texten bör förtydliga elevers möjlighet att få ett gymnasieintyg då hen lämnar gymnasieskolan utan examen från ett nationellt program.

Avslutningsvis vill NC trycka på att användning av flerspråkighet som resurs är synnerligen viktig för elever inom språkintröduktion som har mycket kort tid på sig att nå betyg i de ämnen som krävs för gymnasiebehörighet. Även möjligheter till validering av betyg från andra länder bör av samma anledning skrivas fram tydligare.

I framtagandet av remissvaret har följande NC-medarbetare medverkat: Björn Kindenberg, Monica Lindvall, Mikael Olofsson samt Anniqa Sandell Ring.

Stockholm 2015-11-27

Karin Sandwall, föreståndare